אישים באגרות הראי"ה

הרב שלמה הכהן אהרונסון, רב קייב ואחר כך רב תל אביב–יפו

רבה של קייב, ומשנת תרפ"ג הרב הראשי האשכנזי הראשון של תל אביב · תרכ"ג–תרצ"ה (1863–1935)

12 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

הרב שלמה הכהן אהרונסון נולד באלול תרכ"ג (1863) בקרוצי שבפלך מוהילוב, לרב יעקב אהרונסון, חסיד חב"ד. כיהן כרב בגלוכוב ובנייזין, ובגיל 43 נתמנה לרבה של קייב. בעת משפט ביילים (ראו בפרשת מנדל ביילים בארץ ישראל) סייע לסנגוריה, ובימי מלחמת העולם הראשונה עזר לפליטים ולמגורשים.

בגלל רדיפות הקומוניסטים יצא מאוקראינה, ובשנת תרפ"ג (1923) נתמנה לרבה הראשי האשכנזי של תל אביב, לצד הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל. השתדל לחזק את החיים הדתיים בעיר בדרכי נועם, וקיים קשרי קרבה עם החלוצים. נפטר בכ' באדר ב' תרצ"ה (1935).

הרב קוק על הרב שלמה אהרונסון

בימיו בקייב הרב קוק פונה אליו על "הגימנסיה הישראלית" (ראו בפרשת לימודי קודש וחול: "תחכמוני" והגימנסיה (תרס"ח-תרע"ד)), שקבוצת יראי שמים ביקשה לייסד בארץ, ומקווה שיתייחס אליה בחיוב (כרך ב', אגרת תרנב). אחרי משפט ביילים הרב אהרונסון שלח לרב קוק מברק, והרב קוק פנה בשמו אל הברון רוטשילד לעזור למנדל ביילים (כרך ב', אגרת תרסד), ואחר כך כתב לרב אהרונסון שאי אפשר לסמוך על הברון לבדו (כרך ב', אגרת תרסח).

כשבא הרב אהרונסון לכהן ברבנות תל אביב-יפו, נעשה שותף לרב קוק בענייני הדת בארץ. הרב קוק שמח "לשמחת לבבי" ברצונו להצטרף לסיור במושבות לחיזוק הדת (כרך ד', אגרת אקצד; כרך ד', אגרת אקצה), וכותב לו על חוק הקהילות ועל התמיכה במושבות (כרך ד', אגרת ארח), על כניסת רבנים לארץ (כרך ד', אגרת ארכא), ועל שמירת השבת בירושלים ובתל אביב (כרך ד', אגרת ארצט). בשנת תרפ"ה פעלו השניים יחד, עם הרב עוזיאל, למען חוק השבת בתל אביב (כרך ד', אגרת ארצז; כרך ד', אגרת אשג; כרך ד', אגרת אשז).

האגרות

כרך ב', אגרת תרנב: על "הגימנסיה הישראלית" שיראי שמים מבקשים לייסד בארץ. הרב קוק מקווה שהרב אהרונסון יתייחס אליה בחיוב.

"ליסד באי"י גימנסיה ישראלית"

כרך ב', אגרת תרסד: אל הברון רוטשילד, בשם קהילת קייב, לפי מברק הרב אהרונסון: בקשה לעזור למנדל ביילים.

"אשר נשלחתי מאת העדה הידועה בישראל, קיוב, ע"פ תלגרם של הרב אהרנזון משם"

כרך ב', אגרת תרסח: על מצבו של מנדל ביילים: אי אפשר לסמוך רק על הברון, והעסקנים צריכים לבסס את מצבו.

"ע"ד מצבו של מנדל ביילים נ"י"

כרך ד', אגרת אקצא: אל השוחט בעזה: יפה עשה שהזמין את הרב אהרונסון מיפו בעניין המקווה.

"בהזמינו את ידידנו הרב הגאון אהרנסון מיפו נ"י בענין המקוה"

כרך ד', אגרת אקצד: הרב קוק שמח שהרב אהרונסון רוצה להצטרף לסיור במושבות לחיזוק הדת.

"לשמחת לבבי הגיעני מכתבו היקר ע"ד הנסיעה לקרייתא דא"י"

כרך ד', אגרת אקצה: הסיור בכל הישוב יתחיל בתחילת החורף, והרב קוק מבקש שהרב אהרונסון יבוא לירושלים כדי להתחיל בסביבותיה.

כרך ד', אגרת ארח: על חוק הקהילות, על התמיכה במושבות, ועל תביעה שתידון ברבנות ביפו.

"רב-הראשי, ליפו ות"א"

כרך ד', אגרת ארכא: כניסת רבנים לארץ מחייבת בקשה מקהילה והבטחת שכר. הרב קוק ידבר עם הנציב על הקלות.

"כניסת רבנים דורשת כעת, שתהי' ע"פ איזה דרישה מעדה או ביהכ"נ"

כרך ד', אגרת ארצז: אל הרב אהרונסון והרב עוזיאל: על הביאור של חוק השבת שהעירייה מתכוונת לתת לממשלה.

"כבוד מוהר"ש אהרנזון ומוהרב"ח עוזיאל שליט"א"

כרך ד', אגרת ארצט: על מנהג ירושלים בעניין השאור בשבת, על אסיפת הוועד, ועל ההגירה.

"אחרי חקירתי נתברר לי שהננו פה ג"כ סובלים מזה"

כרך ד', אגרת אשג: אל הרב אהרונסון והרב עוזיאל: דיזנגוף השיב, ונראה שבדרכי נימוס אפשר להשיג יותר לקדושת השבת.

"בדרכי נימוס אפשר להרויח יותר לקדושת ש"ק"

כרך ד', אגרת אשז: אל הרב אהרונסון והרב עוזיאל: על נוסח חוק השבת שיסכימו עליו כל הצדדים.

ראו גם

הפרשה: מנדל ביילים בארץ ישראל. (לפרשה)

על הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, עמיתו ברבנות תל אביב-יפו. (לדף האיש)

תולדות הרב שלמה הכהן אהרונסון. ("הרב שלמה הכהן אהרונסון", המכלול)

נוסח האגרות

12 האגרות שבהן נזכר הרב שלמה אהרונסון, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ז' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הרב שלמה אהרונסון, רב קייב

פנייה על הגימנסיה הישראלית: רבני הארץ נוהגים חומרה נגד השכלה, אבל גדולי חוץ לארץ מכירים את המצב. הרב קוק מקווה שהרב אהרונסון יתייחס בחיוב, והרב קוק עצמו יפקח.

עיקרי הדברים

- גימנסיה ישראלית.
- פנייה לגדולי חוץ לארץ.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ז' שבט תרע"ד[4]

הדרת כבוד הרב הגאון הגי[5], רם ונשא בתפארת אמת מו"ה[6] שלמה אהרנזאהן שליט"א[7], האב"ד[8] דעי"ת[9] קיוב יצ"ו[10]. עתרת שלו[11] וברכה.

רב חביבי הגאון שליט"א,

בימים האחרונים הולכת וגוברת תנועה בחוגים חשובים של נבוני יראי ד' וחושבי שמו, ליסד באי"י[12] גימנסיה ישראלית, מקבלת בניגוד להגימנסיה העברית השוררת פה, שהצד המשפיע שלה ביחס הדת וכל קודש ד' הוא לקוי ושלול מאד.

עצם הרעיון לוקח הוא נפש כל אשר ישרה נפשו בו ודואג בעד המצב של הצעיריות הישראלית באי"י ובגולה. אנכי בתור אחד מרבני אי"י[13] לא אוכל כי"כ[14] לקחת חלק רשום בענין זה, למרות כל קדושתו בעיני, מפני השיטה השוררת בין רבני אי"י מהשפעת דורות ראשונים, לעמוד בחומר גדול בשלילה נגד כל השפעת השכלה גם למטרות רוממות. אמנם בחירי גדולי הדור שבחו"ל[15] כבר מכירים את המצב, ורבים ושלמים ישמחו לתמוך בעוגן-הצלה כזה. גם כבוד הדר"ג[16] אחשוב שימצא לו דרך, איך להתיחש אל ענין קדוש דנא יחש חיובי מלא, ואנכי מצדי הנני מוכן רק לפקח, כשיעלה הדבר בידנו בעה"י[17], לעמוד על המשמר על יסוד הקודש שבמוסד, שיבא למטרתו וישמור את צביון קדשו.

בתקותי שיואיל הדר"ג לכבדני בתשובתו המוקדמת, למען נדע מי ומי הם העומדים לעדור במערכה.

בחסד ד' ורב רחמיו יפקד לטובה, ויאושר בכל עז, כנה"ר[18] ונפש ידי"ע[19] דוש"ת[20] מכבדו בהדרת יקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. הגי' - הגאון

6. מו"ה – מורנו הרב
7. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. האב"ד – האב בית דין
9. דעי"ת – דעיר תהילה
10. יצ"ו – ישמרה צורה ויחייה
11. שלו' – שלום
12. בא"י – בארץ ישראל
13. א"י – ארץ ישראל
14. כ"כ – כל כך
15. שבחו"ל – שבחוץ לארץ
16. הדר"ג – הדרת גאונו
17. בעה"י – בעזרת השם יתברך
18. כנה"ר – כנפשו הרמה
19. ידי"ע – ידידו עוז
20. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרסד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הברון אדמונד דה רוטשילד

בשליחות קהילת קייב והרב אהרונסון, הרב קוק מבקש מהברון לבסס את מצבו של מנדל ביליס, 'קרבן בעד האומה', שעלה לארץ באמצעים מועטים אחרי שנאלץ לעזוב את קייב מחשש 'המאה השחורה'. ביליס ישר ואוהב עבודה.

עיקרי הדברים

- בקשה לביליס.
- 'קרבן בעד האומה'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ז שבט תרע"ד[4]

הדרת הוד אדוננו הברון עדמונד רותשילד נ"י[5], ברכה וכבוד בלי די.

אדוננו הנשא והמרומם,

הנני מוכרח לפנות אל הדרת כבודך בבקשה, אשר נשלחתי מאת העדה הידועה בישראל, קיוב, ע"פ[6] תלגרם של הרב אהרנזון משם. זאת העיר אשר סבלה הרבה מהעלילה הידועה, אשר שונאי ישראל ברוסיה עוללוה על עמנו, ולקרבן נפל האיש הידוע בשמו מנדיל ביליס, זה האומלל אשר נענה זמן רב במאסר קשה, ואחרי אשר יצא חפשי, וצדקו, יחד עם הצדק של אומתנו, נתגלה, הנה הוא עדיין במצב של סכנה מפני בעלי "המאה השחורה" שונאינו בנפש, ועל כן הוכרח לעזוב את עיר מגורו קיוב, ואת משרתו אשר ממנה התפרנס בעמלו בכבוד, ובא לארץ ישראל באמצעים פעוטים. וכאשר האומלל, מר ביליס הנזכר, נפל לקרבן בעד האומה כולה, ורדיפות שונאי עמנו בכלל הם, הם אשר מררו את חייו והרסו את מצבה מציעים אנשים הגונים, וביניהם הרב אהרנזון הנזכר מקיוב, שנבקש מחסד הוד מעלת הברון שיחיה, שיפנה ברב חסדו אל העלוב הזה, ויצוה בטובו לכונן את מצב משפחתו, בשבתו בארץ ישראל, והאיש ישר הוא ואוהב עבודה ורוצה לעבוד.

נקוה שחסד הוד הברון יסמכהו, לצוות לפקידיו לבסס את המצב של האומלל הלאומי שלנו, למען לא יהיה מוכרח לעזוב את ארץ ישראל, אחרי אשר בא לקבוע מושבו בה, ע"י[7] קולוניזציון. זאת היא, אדוננו הברון, הצעת שליחותי, שאני מוסרה לפני הוד כבודו, בשם שולחי, והנני בזה משתחוה מרחוק בהודאה ליפעת כבודו וחותם בברכה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ד – השנה תרע"ד (1913/1914)
5. נ"י – נרו יאיר
6. ע"פ – על פי
7. ע"י – על ידי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרסח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ראש חודש אדר תרע"ד - יפו **נמען:** הרב שלמה אהרונסון, רב קייב

אי אפשר לסמוך רק על הברון; העסקנים צריכים לבסס את מצבו של ביליס, שאינו בריא לעבודה. ביליס הצטער שנאלץ לבקש שהכסף למגרש שקנה בתל אביב יועבר לבנק אפי"ק, וחשש שהנדיבים ייעלבו. הרב קוק מבקש לזרז את הטיפול.

עיקרי הדברים

- ביסוס מצב ביליס.
- מגרש בתל אביב.
- זירוז.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ראש חדש אדר תרע"ד[4]

שלו[5] וברכה מקודש לכ'[6] ידידי הרב הגאון הגדול עטרת תפארת מוהר"ר[7] שלמה אהרנזאהן שליט"א[8], הגאב"ד[9] דעי"ת[10] קיוב יצ"ו[11].

אחדשה"ט[12] באה"ר[13],

הנני מוצא לנכון להודיע בזה לכ"ג שי'[14], ע"ד[15] מצבו של מנדל ביליס נ"י[16], שאמנם יש לקוות שיראה הברון איזה שכלול בעדו, אבל לבטח ע"ז[17] לבד אי אפשר, וחלה על מעלת העסקנים החובה להשתדל שיהיה מצבו מבוסס בע"ה[18], לפחות לפי ההכרח. כי לעבודה כפי הנראה אין כבר כחו ראוי, ואם תבא מצד הברון שיחי'[19] הרוחה למצבו בדרך יתרון, ודאי שהוא ראוי והגון לפי ענותו הגדולה גם לזה.

הוא הביע לפני את צערו על אשר ע"פ[20] דחיקת הענין לשלם בעד מגרש שקנה, בתל-אביב, ברחוב גרוזנברג, החדשה, נצרך לדרש את הסכום המוכרח לו שימסר לבנק אפי"ק[21] פה. חושש הוא שלא ירגישו חלילה הנכבדים, אשר הוא אסיר תודה להם על מסירותם הגדולה לטובתו, איזה צד עלוב כבודם בזה, והבטחתיו שאודיע להדר"ג[22] שאין בזה עליו שום אשם כל-דהו, כי רק מפני ההכרח, וע"פ[23] עצת ידידים נכבדים מפה, נדרש לו לעשות צעד זה.

והנני מוצא עוד להעיר את הדר"ג[24] וכבוד העוסקים הנכבדים למצבו, שראוי להזדרז לבצרו כמה דאפשר. הוא חלוש בבריאותו, וכן ב"ב[25] שי', ומרוב היועצים והמשתדלים לא נעשה עדיין דבר ברור.

בטח יכבדני הדר"ג נ"י בתשובתו, איך עומד המצב וכמה הוא הסכום המוכן עבורה ויהי ד' עמנו לכונן מעמדו, לפי כבוד האומה.

והנני בזה ידי"ע[26] דוש"ת[27] באה"ר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. הגאב"ד - הגאון אב בית דין
10. דעי"ת - דעיר תהילה
11. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. באה"ר - באהבה רבה
14. שי' - שיחיה
15. ע"ד - על דבר
16. נ"י - נרו יאיר
17. ע"ז - על זה
18. בע"ה - בעזרת השם
19. שיחי' - שיחיו
20. ע"פ - על פי
21. אפ"ק - אנגלו-פלשתינה קומפני (בנק אפ"ק)
22. להדר"ג - להדרת גאונו
23. וע"פ - ועל פי
24. הדר"ג - הדרת גאונו
25. ב"ב - בני ביתו
26. ידי"ע - ידידו עוז
27. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקצא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' מרחשון תרפ"ד - ירושלים **נמען:** ר' לי גאלאמב, שוחט בעזה

תודה על הפרטים על הכשרות בעזה. יפה שהזמין את הרב אהרנסון מיפו בעניין המקוה.

עיקרי הדברים

- כשרות בעזה.
- המקוה.

נוסח האגרת

ב"ה. ירושלם ו' מרחשון התרפ"ד[1]

לכבוד ידידי הרב המופלג והנכבד, מוהר"ל[2] גאלאמב, הי"ו[3],

שו"ב[4] בק' עזה ת"ו[5], שלו'[6] וברכה. אחדשה"ט[7] הגיעני מכתבו היקר, ומאד אני מכיר לו תודה, על הפרטים המפורטים שבמכתבו, בכל הענינים בפרטי הכשרות והקשור בה, שבקה"ק[8] בעזה ת"ו. תחזקנה ידו, למעשה הטוב והחיזוק המעולה, בעניני הכשרות בכל האפשרות בהקהלה הנכבדה יצ"ו[9]. ויפה עשה כבודו, בהזמינו את ידידנו הרב הגאון אהרנסון מיפו נ"י[10] בענין המקוה. ומאד אכיר תודה להדר"כ[11], בבואנו גם להבא בכתובים בדבר התקונים הנצרכים לעניני הד"ת[12]. והשי"ת[13] ינחנו במעגלי צדק למען שמו הגדול.

והי'[14] ז"ב[15] ושלו'[16] רב, כנה"י[17], ונפש תדרשנו לטובה מהר הקדש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

רצוף בזה יקבל נא כ"ת[18], חזרה, את הפתקאות שהיו בתוך מכתבו, הנ"ל[19].

---

1. התרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
2. מוהר"ל - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ל (כגון לוי / ליב) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
3. הי"ו - השם יברכהו ויחייהו
4. שו"ב - שוחט ובודק
5. ת"ו - תבנה ותכונן
6. שלו' - שלום
7. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
8. שבקה"ק - שבקהילה קדושה
9. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
10. נ"י - נרו יאיר
11. להדר"כ - להדרת כבודו
12. הד"ת - הדברי תורה
13. והשי"ת - והשם יתברך
14. והי' - והיה
15. ז"ב - דורש פענוח

16. ושלו׳ – ושלום
17. כנה״י – כנפשו היקרה
18. כ״ת – כבוד תורתו
19. הנ״ל – הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד מרחשון תרפ"ד **נמען:** הרב שלמה הכהן אהרנסון, רב יפו ותל אביב

הרב קוק שמח שהרב רוצה להצטרף לסיור במושבות לחיזוק הדת. כבר החליט לצאת בתחילת החורף, כמו הסיור בגליל לפני המלחמה שהועיל מאוד. הרב קוק מבקש לדעת את המועד, ואולי יצרפו רב נוסף.

עיקרי הדברים

- סיור במושבות.
- זיכרון הסיור הקודם.
- תיאום.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. כ"ד מ"ח[2] ד,

שלו'[3] וברכה לכ'[4] ידי"נ[5] הרב הגאון הנודע למשגב לשו"ת[6] סוע"ה[7] מוהר"ר[8] שלמה הכהן אהרנסון שליט"א[9]

האב"ד[10] דעה"ק[11] יפו ות"א ת"ו[12]. אחדשה"ט[13] באה"ר[14] לשמחת לבבי הגיעני מכתבו היקר ע"ד[15] הנסיעה לקרייתא דא"י[16], לפקח על עניני הדת והיהדות ולרומם את הרוח בע"ה[17]. והנה זה מכבר הסכמתי לעשות מסע זה בראשית ימי החורף דנא, אחרי אשר הרבה נצטערתי על העיכוב הגדול שנתעכבה נסיעה מוכרחה זו מאז לפני המלחמה, שסדרנו סיור הגון בישוב הגלילי, והתועלת היתה אז גדולה מאד, ושמחתי מאד להודע שגם כתר"ה[18] חפץ בנסיעה זו, והנני מחכה למכתבו להודיעני איזה זמן הוא נכון מצדו, גם אם יוכל לבא לירושת"ו[19], כדי שנתחיל את המסע ממקומות הסמוכים לכאן, ולתשועת ד' נצפה, שיעלה בידינו חפץ ד' להקים עדות ביעקב על אדמת הקודש. חושב אני אולי לנכון לצרף לנו עוד איזה חבר מחשובי הרבנים.

והנני בזה חותם בכל חותמי ברכות באה"ר ידי"ע[20] דוש"ת[21] מלנ"ח[22]

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מ"ח - מרחשון
3. שלו' - שלום
4. לכ' - לכבוד
5. ידי"נ - ידיד נפשי
6. לשו"ת - לשם ולתפארת
7. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
8. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. האב"ד - האב בית דין

11. דעה"ק - דעיר הקודש
12. ת"ו - תבנה ותכונן
13. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
14. באה"ר - באהבה רבה
15. ע"ד - על דבר
16. דא"י - דארץ ישראל
17. בע"ה - בעזרת השם
18. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
19. לירושת"ו - לירושלים תבנה ותכונן
20. ידי"ע - ידידו עוז
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
22. מלנ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אקצה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז מרחשון תרפ"ד - ירושלים **נמען:** הרב שלמה הכהן אהרנסון

חזרה על התוכן: הרב קוק מתכנן סיור בכל הישוב בתחילת החורף, ומבקש שהרב יבוא לירושלים כדי להתחיל מסביבותיה.

עיקרי הדברים

- תיאום הסיור.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם כ"ז מ"ח תרפ"ד[2]

שלו'[3] רב לכבוד ידי"ע[4] הרב הגאון המפורסם לשו"ת[5] סוע"ה[6] מוהרש"ה[7] אהרנסון שליט"א[8]

האב"ד[9] עה"ק[10] יפו ות"א ת"ו[11]. אחדשה"ט[12] באה"ר[13] הגיעני מכתבו היקר, וזה מכבר אשר הסכמתי לקבע נסיעה בראשית ימי החורף דנא לבקר את הישוב בכללו. ואשמח מאד אם גם כתר"ה[14] חפץ בזה. ואולי נצרף עוד איזה חבר מהרבנים הנכבדים שיחי'. יואיל כת"ר[15] להודיעני בטובו אם יוכל לבא ירושלימה, כדי שנתחיל המסע מהמקומות הסמוכים במסיבי ירושלים, וגם באיזה זמן הדבר נכון מצדו. ונשתדל בע"ה[16] להוציא את הדבר אל הפועל בל"נ[17]. כי מאז לפני המלחמה, שסדרנו סיור הגון בישוב הגלילי לא נזדמן לי עדיין אפשרות לכך, מרוב העיכובים.

והנני בזה חותם בברכת אה"ר[18] כנה"ר[19] ונפש ידי"ע דוש"ת[20] מלונ"ח[21]

אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
3. שלו' - שלום
4. ידי"ע - ידידו עוז
5. לשו"ת - לשם ולתפארת
6. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
7. מוהרש"ה - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ה (למשל: שמואל + הלל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. האב"ד - האב בית דין
10. עה"ק - עיר הקודש
11. ת"ו - תבנה ותכונן
12. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
13. באה"ר - באהבה רבה
14. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. בע"ה - בעזרת השם
17. בל"נ - בלי נדר

18. אה"ר - אהבה רבה
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
21. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ט' שבט תרפ"ד - ירושלים **נמען:** הרב שלמה הכהן אהרנסון, רב יפו ותל אביב

הנציב השיב שלא יעשה דבר בחוק הקהילות לפני שיגיש להם את הצעות הצד השני. הרב קוק שולח מעט כסף לתקציב המושבות ('בת שלמה', ועוד), כי שלח לבלפוריה ספרים ומזוזות ולבנימינה. תביעת סוכורוב נגד בעלי הטחנות תידון ברבנות ביפו.

עיקרי הדברים

- חוק הקהילות.
- תקציב המושבות.
- תביעת סוכורוב.

נוסח האגרת

ב"ה[1]. ירושלם ט' שבט תרפ"ד[2]

לכבוד ידי"נ[3], הרב הגאון המפורסם, סוע"ה[4] ורב-פעלים, וכו'[5]. כש"ת[6] מוה"ר[7] שלמה הכהן אהרנסון שליט"א[8].

וכא"ל[9] לברכה יצ"ו[10]. רב-הראשי, ליפו ות"א ת"ו[11] בב"א[12]. שלו'[13] וברכה באה"ר[14] ונאמנה א. יסלח לי כתרה"ג[15] ידי"נ שליט"א, על שלא.באתי אליו בכתובים בכל משך הזמן מפני טרדתי הרבה, בעניינים שונים, כידוע היטב לכת"ר[16]. ושבגלל זה, ג"כ[17] לא יכלתי לכתב לכת"ר בענין עבודתנו בקשר עם אשור-חקת-הקהלות. תשובת הנציב העליון בענין זה היתה: שהוא לא יעשה דבר בזה, לפני שהוא יגיש לעיוננו את ההצעות שתתקבלנה לפניו מהצד השני וישמע את תשובותינו עליהן. ולכן אין מקום כעת לעבודה, מלפני שמתקבלות לנו ההצעות מיד ה. מ. הנציב, כאמור. ב. הנני שולח ע"י[18] אחי הרש"ח[19] נ"י[20], לכת"ר, ארבע לי"מ[21], מחשבון הכספים לתקציב-המושבות לי"מ בעד "בת-שלמה". לי"מ בעד בנו של ר'[22] שלו' מנשה ז"ל[23], לחשבון החודש הזה. אין לנו היכולת, לע"ע[24], בחודש הנוכחי, לתן יותר לשני המקומות האלה, עם כל הנחיצות, מפני שהייתי מוכרח לשלוח לבלפוריה לי"מ. ולקנות ספרים ומזוזות בעד בלפרי' ולשלחם, שעלה קרוב לגי לי"מ, וגם לבנימינה. ובס"ה[25], ישאר לנו כשלש לי"מ. וא"א[26] להוסיף בחדש הזה, כי כפי הנראה תהיינה לנו עוד דרישות מהמקומות השונים. ג. בתשובה לדברי כת"ר[27], בענין התווכים עם ה' סוכורוב.

אמרו לי ב"כ[28] בעלי הטחנות: שהפרשות ביניהם ובין בעלי הטחנות דפעה"ק[29], יצאו ע"י העקול של התובעים אצל הרבנות כידוע. וע"כ[30], גם דבר תביעת ה' סוכורוב, מקומו להפתר אצל הרבנות ביפו, כמו שהי'[31] בכאן, כמובן. והי'[32] זה שלו' וברכה.

כנה"ר[33] ונפש ידי"ע[34] הדוש"ת[35] באה"ר ונאמנה, מהר הקדש מירושלים

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
3. ידי"נ - ידיד נפשי
4. סוע"ה - סיני ועוקר הרים
5. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
6. כש"ת - כבוד שם תפארתו
7. מוה"ר - מורנו הרב רבי
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. וכא"ל - וכל אשר לו
10. יצ"ו - ישמרה צורה ויחייה
11. ת"ו - תבנה ותכונן
12. בב"א - במהרה בימינו אמן
13. שלו' - שלום
14. באה"ר - באהבה רבה
15. כתרה"ג - כבוד תורת הרב הגאון
16. לכת"ר - לכבוד תורתו
17. ג"כ - גם כן
18. ע"י - על ידי
19. הרש"ח - הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ח (למשל: שמואל + חיים) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
20. נ"י - נרו יאיר
21. לי"מ - לירות מצריות
22. ר' - רבי
23. ז"ל - זכרונו לברכה
24. לע"ע - לעת עתה
25. ובס"ה - ובסך הכל
26. וא"א - ואי אפשר
27. כת"ר - כבוד תורתו
28. ב"כ - בא כוחו
29. דפעה"ק - דפה עיר הקודש
30. וע"כ - ועל כן
31. שהי' - שהיה
32. והי' - והיה
33. כנה"ר - כנפשו הרמה
34. ידי"ע - ידידו עוז
35. הדוש"ת - הדורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארכא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אדר ראשון תרפ"ד **נמען:** הרב שלמה הכהן אהרנסון

כניסת רבנים לארץ מחייבת בקשה מעדה או מבית כנסת והבטחת שכר של חמש לירות לחודש; הרב קוק ידבר עם הנציב על הקלות. הרב ראי"י יקבל תעודת רב. הנסיעה ביום חמישי בבוקר. תודה לרב עוזיאל על ברכתו.

עיקרי הדברים

- כניסת רבנים.
- תעודת רב.
- מועד הנסיעה.

נוסח האגרת

כ"א אד"ר[1] ד'

כ'[2] י"ע[3] הרב הגאון המפורסם למשגב ולתפארת סוע"ה[4] כקש"ת[5] מו"ה[6] שלמה הכהן אהרנסאהן שליט"א[7]

הגאב"ד[8] דעה"ק[9] יפו-ת"א[10] ת"ו[11] שלו'[12] וברכה באה"ר[13] הגיעני מכתב כ"ג[14] שליט"א, והנני לתשובתו בקצרה מפני הטרדא. א. כניסת רבנים דורשת כעת, שתהי'[15] ע"פ[16] איזה דרישה מעדה או ביהכ"נ[17] בהבטחה לשכירות חמש לי"מ[18] לחודש לכל נפש, ועפ"ז[19] מועיל האישור מצדנו. אקוה אמנם מחר אי"ה[20] להתראות עם ה"מ[21] הנציב ולגמור שיחה אשר התחלתי עמו ע"ד[22] איזה קולות בזה אי"ה. ב. הרב ראי"י[23] יקבל תעודה ע"פ כתב מכתר"ה[24] שהוא מאושר להיות "רב". ג. זמן הנסיעה אקוה בעה"י[25] שתהי' ביום חמישי הבע"ל[26] שעה שמינית בערך בבוקר. ואני תפלתי יחנני השי"ת[27] להצליח את דרכי לטובת אה"ק[28] ויסוד התורה באי"י ובחו"ל[29], ונזכה להתראות בחדות ד' על אדמת הקודש ברחמיו.

והי'[30] זה שלו' וברכה נאמנה מעומק לב ונפש י"ע דוש"ת[31] וקשור באהבתו

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר אדר"ש[32] כ' י"נ[33] הרבנים הגאונים חברי משה"ר[34] שליט"א ולכ' י"נ הרב הגאון רמ"ח עוזיאל שליט"א תודה מיוחדה על ברכתו הנאמנה. הנ"ל[35] ע"ד אוקריינא הי, ראוי להזכירני בט"ג[36] שיבא סמוך לבאי ש בעזה"י[37], הנ"ל

1. אד"ר – אדר ראשון
2. כ' – כבוד
3. י"ע – ידידו עוז
4. סוע"ה – סיני ועוקר הרים
5. כקש"ת – כבוד קדושת שם תפארתו

6. מו"ה – מורנו הרב
7. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. הגאב"ד – הגאון אב בית דין
9. דעה"ק – דעיר הקודש
10. ת"א – תל אביב
11. ת"ו – תבנה ותכונן
12. שלו' – שלום
13. באה"ר – באהבה רבה
14. כ"ג – כבוד גאונו
15. שתהי' – שתהיה
16. ע"פ – על פי
17. ביהכ"נ – בית הכנסת
18. לי"מ – לירות מצריות
19. ועפ"ז – ועל פי זה
20. אי"ה – אם ירצה השם
21. ה"מ – הני מילי (דברים אלו אמורים)
22. ע"ד – על דבר
23. רא"י – רבי אברהם יצחק (הרב קוק)
24. מכתר"ה – מכבוד תורתו רום הדרתו
25. בעה"י – בעזרת השם יתברך
26. הבע"ל – הבא עלינו
27. השי"ת – השם יתברך
28. אה"ק – ארץ הקודש
29. ובחו"ל – ובחוץ לארץ
30. והי' – והיה
31. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
32. אדר"ש – אחר דרישת שלום
33. ידי"נ – ידיד נפשי
34. משה"ר – משה רבנו
35. הנ"ל – הנזכר לעיל
36. בט"ג – בטלגרמה
37. בעזה"י – בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארצז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ערב ראש חודש אדר תרפ"ה

נמען: הרב שלמה אהרנסון והרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, רבני תל אביב-יפו

אנשי 'משמרת השבת' הודיעו לו שהעירייה מתכוונת לתת לממשלה ביאור לחוק השבת שעלול לרופף את יסוד השבת. הרב קוק שולח העתק ממכתבו לדיזנגוף, ומוכן לכל פעולה נדרשת.

עיקרי הדברים

- חוק השבת בתל אביב.
- מכתב לדיזנגוף.

נוסח האגרת

אדר"ח[1] אדר ה'

ידידי נפשי הרבנים הגאונים המפורסמים רבי המפעל לקיום הדת והיהדות באה"ק[2] ראשי הרבנים לעה"ק[3] ת"א[4] - יפו ת"ו[5] כבוד מוהר"ש[6] אהרנזון ומוהרב"ח[7] עוזיאל שליט"א[8] שלו'[9] וברכה באה"ר[10].

ע"פ[11] דרישת אנשים ממח"ק[12], שהודיעו לי בדבר חקת השבת והביאור שהעיריה בת"א מתכוננת לתן ע"ז[13] להממשלה, שעלול הוא ביאור כזה לרפות עוד יותר ח"ו[14] את יסוד קדושת ש"ק[15] באי"ה[16], הנני שולח בזה לכתר"ה[17] העתקה מהמכתב שאני שולח לראש העיריה מר דיזנגוף. איני צריך להוסיף דבר, כי ידעתי שכל הדרוש יעשו כתר"ה[18], ואם יהי'[19] צורך לאיזה מפעל מצדנו, מובן שהננו מוכנים בע"ה[20] בל"נ[21], וד' יהיה בעזרנו לכונן מוסד היהדות באי"י לכבוד ולתפארת, לעם ד' ונחלתו.

והנני בזה ידי"ע[22] דוש"ת[23] באה"ר

אברהם יצחק ה"ק

1. אדר"ח - א' דראש חודש (היום הראשון של ראש חודש)
2. באה"ק - בארץ הקודש
3. לעה"ק - לעיר הקודש
4. ת"א - תל אביב
5. ת"ו - תבנה ותכונן
6. מוהר"ש - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
7. ומוהרב"ח - ומורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ב, ח (למשל: בנימין + חיים) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום
10. באה"ר - באהבה רבה
11. ע"פ - על פי
12. ממח"ק - ממחזיקי הדת (בלונדון)
13. ע"ז - על זה
14. ח"ו - חס ושלום

15. ש"ק - שבת קודש
16. בא"י - בארץ ישראל
17. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
18. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
19. יהי' - יהיה
20. בע"ה - בעזרת השם
21. בל"נ - בלי נדר
22. ידי"ע - ידידו עוז
23. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת ארצט

תמצית האגרת

תאריך ומקום: בי דראש חודש אדר תרפ"ה **נמען:** הרב שלמה אהרנסון

על מנהג ירושלים בעניין השאור (בשבת): גם בירושלים סובלים מכך, וימשמרת השבת' מנסה לתקן. בלילה רכה אין איסור תורה גם לפוסקים כרבי, אבל המקפידים טוענים שגם איסורי דרבנן שגוי עושה לצורך ישראל אסורים. נערכה האסיפה הראשונה של הוועד. בעניין ההגירה דיבר עם הנציב על הקלות לקבוצות בסכומים החוקיים.

עיקרי הדברים

- השאור בשבת.
- אסיפת הוועד.
- הקלות בהגירה.

נוסח האגרת

בדר"ח[1] אדר ה'

לכבוד ידי"נ[2] הרב הגאון הג'[3] אוצר תו"י[4] מוהר"ש[5] אהרנסון שליט"א[6]

הגאב"ד[7] דעה"ק[8] יפו ת"א[9] והמחוז ת"ו[10] שלו'[11] וברכה באה"ר[12] ע"ד[13] מנהג ירושלים בענין השאור שהעיר כ"ג[14] במכתבו, אחרי חקירתי נתברר לי שהננו פה ג"כ[15] סובלים מזה, ועסוקים הם כעת חברי משה"ש[16] לתקן את הדבר, ומסופקני אם יעלה בידם אצל כל האופים. הסמך שהדבר הוא שבות בעיקרו מפני הבלילה הרכה, הלא אין צריך דוקא לדעת ריב"י[17], שהרי הפוסקים כרבי כמו בעל סה"ת[18] וסיעתו ג"כ מודים שברכה שאין מקום כלל לגיבול אין בו איסור תורה, אבל המקפידים טוענים שההלכה הפשוטה היא לחוש גם במילי דרבנן שנעשו ע"י[19] נכרי לצורך ישראל לבכדי שיעשו, ולעשות מנהג קבוע נגד זה הוא באמת קשה מאד, אמנם הלואי שנגיע למדה זו שהפרצה הזאת בענין שבת תהי'[20] היחידה, ואז בקרוב נוכל למצוא עצה גם נגד זה בעה"י[21]. היום היתה לנו האספה הראשונה, מיסוד הועד שלנו, הזמן עבר ע"ד מצב החקה שבת"א[22], ע"פ הדברים שיתבררו לכתר"ה[23] מתוך המכתב והטי"ג[24]. בענין ההגירה, החלותי לדבר עם הנציב ע"ד הקלות לקבוצות, בגרעון מהסכומים החוקיים עד כה, והוא התעניין בדבר ורשם לעצמה לזכרון להתעסק בזה. כשיודע לנו ממנו ידיעות חדשות אקוה להודיע לכת"ר[25].

והנני בזה חותם בברכת אה"ר[26] ואה"ע[27] כנה"ר[28] ונפש ידי"ע[29] דוש"ת[30] מלונ"ח[31]

אברהם יצחק ה"ק

1. בדר"ח – בי דראש חודש (היום השני של ראש חודש)
2. ידי"נ – ידיד נפשי
3. הג' – הגאון
4. תו"י – תורה ויראה

5. מוהר"ש - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
6. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
7. הגאב"ד - הגאון אב בית דין
8. דעה"ק - דעיר הקודש
9. ת"א - תל אביב
10. ת"ו - תבנה ותכונן
11. שלו' - שלום
12. באה"ר - באהבה רבה
13. ע"ד - על דבר
14. כ"ג - כבוד גאונו
15. ג"כ - גם כן
16. משה"ש - שם ארגון - דורש פענוח
17. ריב"י - רבי יוסי ברבי יהודה
18. סה"ת - ספר התרומה (בציון מקור)
19. ע"י - על ידי
20. תהי' - תהיה
21. בעה"י - בעזרת השם יתברך
22. שבת"א - שבתל אביב
23. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
24. והט"ג - והטלגרמה
25. לכת"ר - לכבוד תורתו
26. אה"ר - אהבה רבה
27. ואה"ע - ואהבת עולם
28. כנה"ר - כנפשו הרמה
29. ידי"ע - ידידו עוז
30. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
31. מלונ"ח - מצפה לנחמת ציון

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' אדר תרפ"ה **נמען:** הרב שלמה אהרנסון והרב בן ציון עוזיאל

דיזנגוף השיב, ומתשובתו נראה שבדרכי נימוס אפשר להשיג יותר. יש להשתדל שבנוסח החוק יושמט 'חוץ מבתי אוכלי', והנסיעות ייאסרו במפורש, אולי 'חוץ מנסיעות דרושות של אינם יהודים'. הרב קוק ממתין לתשובתם לפני שיענה.

עיקרי הדברים

- תשובת דיזנגוף.
- דרכי נימוס.
- תיקון הנוסח.

נוסח האגרת

ו' אדר ה'

לכבוד ידי"נ[1] הרבנים הגאונים המפורסמים לשו"ת[2] בישראל מוהרש"א[3] הכהן ומוהרב"ח[4] עוזיאל שליט"א[5] ראשי הרבנים ליפו-ת"א[6] והמחוז ת"ו[7], שלו'[8] וברכה

מצאתי לנכון להודיע לכתר"ה[9] שקבלתי מכתב ממר דיזנגוף תשובה על המכתב והט"ג[10] ששלחתי לו ע"פ[11] התעוררותם של הבאים פה ממח"ק[12]. מתוכן המכתב אני רואה שבדרכי נימוס אפשר להרויח יותר לקדושת ש"ק[13] וכל קודש בישראל מאשר בדרכים אחרים. אני חושב שראוי להתאמץ שהנוסחה שיצאה מהעיריה תתוקן ע"י[14] השמטת ה"חוץ מבתי אוכלי" והנסיעות יהיו מפורשות לאיסור, ואולי בהערה "חוץ מנסיעות דרושות של אינם יהודים". והנה לא עניתי עדיין על המכתב, שאולי מהראוי הוא להשיב עליו, עד שאקבל את תשובת כתר"ה[15] בביאור המצב.

והנני בזה נאמנם ודוש"ת[16] באה"ר[17]

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ידי"נ - ידיד נפשי
2. לשו"ת - לשם ולתפארת
3. מוהרש"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, א (למשל: שמואל + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. ומוהרב"ח - ומורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ב, ח (למשל: בנימין + חיים) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. ת"א - תל אביב
7. ת"ו - תבנה ותכונן
8. שלו' - שלום
9. לכתר"ה - לכבוד תורתו רום הדרתו
10. והט"ג - והטלגרמה
11. ע"פ - על פי
12. ממח"ק - ממחזיקי הדת (בלונדון)

13. ש"ק - שבת קודש
14. ע"י - על ידי
15. כתר"ה - כבוד תורתו רום הדרתו
16. ודוש"ת - ודורש שלומו ותורתו
17. באה"ר - באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אשז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א אדר תרפ"ה **נמען:** הרב שלמה אהרנסון והרב בן ציון עוזיאל

הרב קוק מוכן לבוא, אבל תחילה צריך הסכמה של החרדים על נוסח אפשרי; הרב קוק מסר לשליחים נוסח שאינו מרגיז שום צד. על צירוף רבנים נוספים - תלוי בהסכמתם. לדיזנגוף ביקש לעכב את הנוסח.

עיקרי הדברים

- הסכמת החרדים.
- נוסח מוצע.
- עיכוב אצל דיזנגוף.

נוסח האגרת

ב"ה[1] כ"א אדר פ"ה

ידידי נפשי הרבנים הגאונים המובהקים פארי ישראל מוהרש"א[2] הכהן ומוהרב"ח[3] עוזיאל שליט"א[4]

שלו'[5] רב באה"ר[6] אחדשה"ט[7] קבלתי מכתבם היקר ע"פ[8] שליחות חברי משהי"ש, והנני בל"נ[9] נכון למלא את המבוקש, אבל נומיתי להשלוחים שבתחלה הכרח הוא שתהי'[10] הסכמה כללית מצד החרדים על איזה נוסח שיהיה אפשר לו להיות יוצא אל הפועל, ומסרתי להם תיאור נוסח שנראה לי לאפשרי ולבלתי מרגיז שום צד, אמנם הצירים הנ"ל[11] העירו ג"כ[12] ע"ד[13] צירוף של עוד איזה רבנים חשובים, וע"ז[14] אמרתי להם שהדבר תלוי בהסכמת כת"ר[15]. והנני בזה מחכה לתשובתם היקרה. למר דיזנגוף כתבתי ג"כ בכלל הדברים בקשתיו לעכב את הצעת נוסח החקה לפני הממשלה עד אשר נועץ יחדו למצא דרך שלו' ורצוי אפשרי בין הדעות השונות בזה בעה"י[16].

והנני בזה ידי"ע[17] דוש"ת[18] באה"ר

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. מוהרש"א - מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, א (למשל: שמואל + אברהם) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
3. ומוהרב"ח - ומורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ב, ח (למשל: בנימין + חיים) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
4. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
5. שלו' - שלום
6. באה"ר - באהבה רבה
7. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
8. ע"פ - על פי
9. בל"נ - בלי נדר
10. שתהי' - שתהיה
11. הנ"ל - הנזכר לעיל
12. ג"כ - גם כן
13. ע"ד - על דבר

14. וע"ז - ועל זה
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. בעה"י - בעזרת השם יתברך
17. ידי"ע - ידידו עוז
18. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו